

Rozhovor s profesorem Martinem Nejedlým o lišácích, historikově práci a psychoanalýze Karla IV.

Matěj Hruža

Martin Nejedlý působí jako profesor na Ústavu českých dějin FF UK v Oddělení starších dějin. Zabývá se kulturními dějinami středověku 13–15. století a literárními díly jako historickými prameny, zejména se zaměřením na česko-francouzské vztahy. Je zároveň členem redakčních rad a vedoucím ediční řady *Medievalistika* v nakladatelství Karolinum, vydávající současné zahraniční tituly o dějinách středověku.

Jaký obraz se utvoří v historikově mysli, když v hovoru uslyší slovo „lišák“?

Vybaví se mi samozřejmě slavný hrdina středověkých literárních příběhů Renart, filuta a šibal, který každého dokázal napálit a vždy zvítězit nad silnějšími zvířaty a také nad lidmi – oblíbená literární postava dětství Karla IV. a Blanky z Valois, o kterém si četli.

Takže se jako historik nyní zabýváte „zvířátky“ ve středověku a lišákami specificky? (Můžeme zmínit četné studie o *Románu o lišákovi* či konferenci pořádanou v Praze roku 2019 zaměřenou na „lišáky“ v dějinách.)

Téma „zvířátek“ mne doprovází už dlouhá léta, protože pro středověkého člověka byla důležitá stejně jako rostliny ve středověké symbolice. Vzhledem k tomu, že na ně často narážím v rukopisech, které studuji, se jim i jako historik věnuji. Nejedná se totiž o marginálie, jejich četné vyobrazení znamená, že nesly specifický smysl, který nám pomůže se době přiblížit.

Obr. č. 1: Iluminace
z francouzského rukopisu
Románu o lišákovi ze 14. století.
Le Roman de Renart,
Bibliothèque nationale de Paris,
sign. Fr. 12584, fol. 42.

V čem nám tedy pomáhá tato symbolika poznat středověkého člověka?

Tak například ve středověkých rukopisech jsou velice časté iluminace zvířat na okrajích rukopisů jako marginální iluminace a pro historika je přitažlivé pochopit jejich sdělení. Proč třeba u vážných biblických příběhů jsou opičáci a vedle nich králík nebo zajíc na loveckém koni – nebo dokonce na loveckém psu! Pochopení středověké mentality na tomto základě představuje výzvu a je mnoho různých teorií a interpretací, které vypovídají o možných objednatelích díla (u zmíněného „obráceného“ světa zvířátek se mluví např. o ženách), o chápání víry nebo představách člověka o fungování soudobé společnosti.

Můžete moje informace doplnit a podělit se se čtenáři více do hloubky, na čem v současné době pracujete?

Obecněji bych řekl, že pomalu ale jistě připravuji monografii o pobytu Karla IV. na francouzském královském dvoře v letech 1323–1331. Zajímají mě zejména literární skladby, které četl, tedy mimo jiné ten lišák – což bylo mimochodem dílo pro dospělé –, ale i příběh Roberta Ďábla, jehož překlad je už hotový a dokončuji pouze předmluvu k českému vydání.

Tematicky se tedy jedná o mládí Karla IV. – dobu, kdy jej vychovával Pierre Roger de Rosieres, budoucí papež Kliment VI. a kdy se z Karla stala výjimečná osobnost. Karel byl od malička mimořádně nadaný, ale tím, že získal možnost se po léta vzdělávat, což nebylo obvyklé v královských rodinách, vyrostl ve zcela jedinečného vladaře. A toto období formování Karla IV. a literární díla, která jej utvářela, představují základní podklady mého bádání.

A můžete čtenářům přiblížit jeden z těchto zdrojů, záznamy vychovatele Karla IV., jako historický pramen?

Jsou to pracovní zápisky, osobní deník Pierra Rogera, kde se objevují poznámky o tom, co si chystal jako lekce pro Karla IV, tedy jakým způsobem jej vzdělával nejen intelektuálně, ale i v praktických dovednostech. Ačkoliv je to zatím nevydaný pramen, je patrné, že představuje právě pro rané vývojové období Karla IV. nezanedbatelný zdroj.

Dále Vás také zaujaly rodové pověsti Lucemburků – o Meluzíně jste sepsal monografii a nyní připravujete zmíněný překlad Roberta Ďábla. Jak Karel IV. reflektoval tyto příběhy?

Meluzína určitě utvářela Karlovu osobnost, protože to byla zakladatelka jeho rodu, ke které se hlásil. I když velká skladba ve francouzštině je až z 90. let 14. století (objednaná Jeanem z Berry a Joštem Moravským), je bezpečně doloženo, že si Karel s Blankou nějaký příběh o Meluzíně, snad uložený v královské knihovně, četli. Konec konců v posledních letech života kladl důraz také na svůj přemyslovský původ. Je známé, že na Vyšehradě byly uloženy mošna a lýkové střevíce Přemysla

Obr. č. 2: Pierre de la Rosieres pro poznání „vzdálených“ Čech užíval například i encyklopedii Bartoloměje Anglika (1447), v níž se nachází heslo Bohemia. Na obrázku je zobrazena její iluminace zachycující rozmanitost světa.

Kniha o vlastnostech věcí, Bibliothèque nationale de Paris, sign. Fr. 134, fol. 169r.

z Křivoklátu do Paříže, neměl úplně lehké dětství. Už předtím byl odňat matce a Elišku Přemyslovnu již nikdy neviděl, pokud jde o otce, tak víme, že se často s malým Karlem ani nechtěl setkat, ačkoliv byl sám v Paříži. Takže i když později otec a syn dokázali najít společnou řeč a vystupovat společně v diplomatických jednáních, tak se historik může vážně zamýšlet, jak složitý byl Karlův vztah k rodičům. Ale například také soužití s francouzským králem, labilním Karlem IV. Sličným, který neměl potomky a s nímž končila kapetovská dynastie, muselo být pro Karla velmi složité. Často zanedbávaná je však postava Karlova tchána, Karla z Valois. Byl zcela mimořádným mecenášem a podporovatelem umění, objednal si třeba velkou heroickou skladbu o Charlemagne, dílo, které ovlivnilo Karla IV. a jeho velkou úctu ke Karlu Velikému. Tyto jednotlivé osoby a jejich duševní rozměr pak mohou historika oslovit, pokud by šel směrem zájmu o psychologii postav. A konečně i samotné zápisky nám vypovídají mnohé o chování a reakcích malého Karla.

Sdílette názor jednoho z hrdinů Vaší knihy, G. Chastelaina, že historik by měl jako tkadlec sestavovat texty a vézt čtenáře k poznání podstaty, kombinovat a kompilovat?

Souhlasím s ním v tom, že by historik – a v tom je Chastelaine inspirativní, protože

Oráče a spekuluje se, že jeden ze zlomků Dalimila v Národní knihovně byl zhotoven právě pro mladého Karla. Nicméně bych řekl, že on se rovnoměrně hlásil k oběma rodům. Dodnes, když se půjdete podívat na výstavu *Příběh pražského hradu*, tam najdete dlaždice s Meluzínou v podobě draka, s největší pravděpodobností z Karlových úprav během 50. let. I takto symbolicky se tedy hlásil ke svému původu, což bylo pro něj viditelně důležité, a podobných příkladů známe více.

Vám jako historickému antropologovi přísluší také rekonstruovat mentalitu tehdejšího člověka. Můžeme říci, že při podobném zkoumání se z historika zčásti stává psychoanalytik malého Karla a osob kolem něho?

Do jisté míry můžeme, protože si dokážeme představit, že ten sedmiletý chlapec, který byl v roce 1323 odeslán

on byl profesionálním historikem, což my zde jsme také – měl navazovat na svoje předchůdce. Samozřejmě musí znát jejich práce, ale měl by se zároveň snažit přinést něco svého a vézt čtenáře k aktivní „spolupráci“. To znamená, a opět jsme u těch pramenů, používat netradiční prameny buď literární nebo výtvarné tak, aby vzniklo něco nového. Ale jinak si myslím, že například má smysl psát další monografie o Karlu IV. nebo Janu Lucemburském, protože každý historik může přinést pohled, který ještě neměli jeho předchůdci.

Ve svém rozhovoru s Jacquesem Le Goffem Vás zajímal jeho náhled na budoucí perspektivy česko-francouzské spolupráce v oblasti historie. Jak byste sám odpovéděl na tuto otázku?

Samozřejmě Univerzita Karlova i naše fakulta má s Francií velice intenzivní styky. Třeba v těchto dnech podávám návrh na projekt meziuniverzitní spolupráce se Sorbonnou a Ženevskou univerzitou, který má být zaměřený na gotická hlavní města, tedy 13–15. století. V rámci tohoto evropského projektu, pokud uspěje, bych jednak působil příští rok dva měsíce na Sorbonně jakožto hostující profesor a pracoval bych tam na své monografii, a hlavně bychom následně uspořádali jarní školu (v současnosti dochází k podobné akci zaměřené na barokní města), která by byla v dubnu 2026. V jejím rámci by k nám přijeli studenti a pedagogové ze zmíněných univerzit a pořádali bychom přednášky a také návštěvy normálně nepřístupných gotických památek Prahy.

A nacházíte v současné literatuře či proudech bádání slibné body hodné pozornosti?

Určitě ano, jedná se zejména o tituly, které navrhuji na překlad do edice *Medievalistika*. V současné době, jde už o dokončený překlad, mohu zmínit například švýcarského historika, mladého, ale velice zajímavého Loïca Cholleta a jeho dílo o pozdních křížových výpravách, o tématu u nás relativně málo prozkoumaném nebo zkoumaném hlavně z hlediska husitství. Zde jsou právě tyto národní dějiny zařazeny do širšího kontextu. Dalším slibným autorem je pro mne Xavier Héлары a jeho dílo o templářích. Jistě se o nich napsalo už mnohé, ale jemu se myslím podařilo zachytit celou obtížnou problematiku z nového, pregnantního úhlu pohledu. Příští rok bude také k dispozici kniha paní profesorky Crouzet-Pavanové o 13. a začátku 14. století v Itálii. Není to tedy doba renesance, ale epocha jí předcházející – Itálie Giottova a Danteho – autorkou zachycená nejenom v rámci uměleckého, ale i hospodářského a společenského vývoje. Právě tyto tituly mě zaujaly, a proto jsem se rozhodl je také zpřístupnit českým čtenářům.

Myslím, že i Vy jste součástí této inspirativní produkce. Byl výběr profesního směřování a specializace odrazem Vašeho charakteru?

Bezpochyby to můj osobní charakter odráží, protože se domnívám, že není nikdy

náhodné, jaká témata si historik volí a jak k nim přistupuje. I třeba v tom, že osobnosti, o kterých píše, jsou často literáti a já sám věřím, že mám určitý skromný literární talent, neboť jsem v mládí psal poesii. Ale pokud jde o historickou antropologii, v té vystupuje přímý francouzský vliv. Když jsem v roce 1990 přišel do Francie studovat doktorát, podařilo se mi zapsat na školu, v níž působil Jacques Le Goff a která byla a stále zůstává výspou historické antropologie.

Matěj Hruža

V současné době je studentem prvního ročníku bakalářského studia sdruženého oboru Filosofie – Historie na FF UK. V obecném rámci ho zajímá problematika *intellectual history* zasazená do kontextu umění a duchovnosti dané doby, specificky pak dynamika a historická podmíněnost vývoje východokřesťanské spirituality a myšlení, s přihlédnutím k jejímu vrcholu v 19. století. Vedle bádání v oboru by byl rád činný i v oblasti překladu.